

Det bubblar under demokratins yta

**Möjligheter till dialog
i det finländska digisamhället**

SITRA

Utgivare: Justitieministeriet,
Enheten för demokrati, språk och grundläggande rättigheter
Redaktion: Liisa Männistö och Niklas Wilhelmsson

Denna publikation har producerats i projektet Finland 100 – Diskussioner om
den finska demokratins framtid.

ISBN 978-952-259-666-6 (häft)
ISBN 978-952-259-667-3 (PDF)

Pärmbild: Finland 100
Layout: Taina Ståhl
Tryck: Lönnberg Print & Promo, Helsingfors 2017

Innehåll

Förord	4
Inledning	6
1. Hur ser den finländska demokratin ut?	9
100 år av finländskt folkstyre	10
<i>Niklas Wilhelmsson</i>	
Finland har en fungerande men något haltande demokrati	15
<i>Sami Borg</i>	
2. Behovet av en dialog i ett demokratiskt samhälle	19
Vårt samhälle har en skriande brist på dialog.....	20
<i>Janne Kareinen</i>	
Algoritmerna är inte nådiga	
– Facebooks glansbildsvärld och Googles avslöjanden.....	23
<i>Olav S. Melin</i>	
Diskussionsbubblor och ekokammare:	
var förs den demokratiska dialogen på webben?.....	27
<i>Salla-Maaria Laaksonen</i>	
3. Hur kan man svara på de utmaningar som anknyter till demokrati?	31
Statsrådet främjar deltagardemokrati.....	32
<i>Liisa Männistö & Niklas Wilhelmsson</i>	
Digitalt infödda och demokrati	36
<i>Kimmo Elo</i>	
Demokratin är inte inne i en kris – den behöver bara uppdateras ...	39
<i>Mikko Värffö, Raimo Muurinen & Lari Karreinen</i>	
Bättre beslut genom dialog	42
<i>Kai Alhanen</i>	
4. Jubileumsårets bidrag till den finska demokratin – hur går vi vidare?	45
<i>Janne Kareinen, Anni Kurunsaari, Liisa Männistö, Suvu Savolainen, Pekka Timonen & Niklas Wilhelmsson</i>	
Skribenterna	51

Förord

Justitieminister Antti Häkkänen

Rättsstatsprincipen, mänskliga rättigheter och demokrati utgör grunden för ett öppet och tryggt samhälle. Med hjälp av dem kan vi också svara på de utmaningar som globaliseringen, förändringarna i arbetslivet och klimatförändringen medför.

Demokratin har långa traditioner i det 100-åriga Finland. Demokratin i Finland är fortfarande livskraftig och stödet för demokratin är starkt bland medborgarna. Den finländska demokratin uppskattas också internationellt. Till styrkorna i vår demokrati hör ett fungerande civilsamhälle, en hög utbildningsnivå, en platt hierarki i kombination med en god förvaltning, en stark kultur av öppenhet och transparens, en låg grad av korruption, en vidsträckt yttrande- och tryckfrihet samt en stark jämlikhet.

Trots att den finländska demokratin vilar på en stadig grund har vi anledning att oroa oss. Till de största problemen hör en låg röstningsaktivitet, i synnerhet bland unga, en polarisering av deltagaraktiviteten och ett allt hårdare diskussionsklimat. Med tanke på demokratin och beslutsfattandets legitimitet är det viktigt att alla känner att de kan påverka och bli hörda.

I grundlagen finns bestämmelser om det allmännas skyldighet att aktivt främja medborgarnas grundläggande samhällsliga rättigheter och möjligheter att delta i samhället. Samtidigt som skillnaderna mellan olika befolkningsgrupper under de senaste decennierna blivit allt större när det gäller tilltron till det politiska systemet och politiskt engagemang, såsom röstningsdeltagandet, har också staten ställts inför allt fler utmaningar när det gäller genomförandet av de grundlagsenliga rättigheterna.

Genom sin demokratipolitik strävar statsrådet efter att svara på de nya utmaningarna. Målet för demokratipolitiken är ett brett medborgardeltagande på lika villkor. Detta tema har lyfts fram under jubileumsåret Finland 100 år.

Inläggen i denna pamflett lyfter fram dialogen och den konstruktiva diskussionens betydelse för en fungerande demokrati. Jag hoppas att den livliga diskussionen om demokratin fortsätter också efter jubileumsåret. Jag hoppas också att vi alla tillsammans kan vara med om att utveckla och göra demokratin i Finland ännu bättre.

Inledning

Denna pamflett består av olika experters inlägg om läget för den finska demokratin, framtidsutmaningarna och lösningarna samt behovet av dialog som ett grundvillkor för demokratin. Skribenterna är demokratiexperter, politikforskare och dialogproffs. Pamfletten ingår i projektet *Diskussioner om den finska demokratin framtid*, som hör till jubileumsårets Finland 100-program. Redaktörer för skriften är projektchefen Liisa Männistö och konsultativa tjänstemannen Niklas Wilhelmsson från justitieministeriet.

Första delen tar med läsaren på en historisk översikt som landar i nuläget för den finska demokratin. Konsultativa tjänstemannen Niklas Wilhelmsson från justitieministeriet går igenom folkstyrets historia i det hundraåriga Finland med slutpunkt i styrkorna och svagheter hos dagens demokrati. Politikforskaren Sami Borg belyser folkstyret genom nulägesindikatorer och tittar på vad som ser ut att fungera i den finska demokratin och på utmaningarna för vår demokrati.

Andra delen i pamfletten behandlar den demokratiska dialogen och samhällsdebatten i en digital värld. Dialogexperten Janne Kareinen från Sitra skriver om debattklimatet och behovet av dialog. Interaktivitetstemat fortsätter med Olav S. Melin, medie- och PR-ansvarig på tankesmedjan Magma, som sätter samhällsdebatten inom den digitala världens referensram. Melin följs av kommunikations- och teknikforskaren Salla-Maaria Laaksonen, som skriver om samhällsdebattens nätbubblor.

Tredje avsnittet går över till att behandla möjliga lösningar på demokratin utmaningar. Projektchefen Liisa Männistö och konsultativa tjänstemannen Niklas Wilhelmsson från justitieministeriet presenterar statsrådets åtgärder för att främja deltagande demokrati och dialog. Kimmo Elo, docent i politisk historia vid Helsingfors universitet, skriver om demokratifostran för personer som växer upp i ett digitalt samhälle och vilken roll den spelar för demokratin. Mikko Värttö, doktorand, Raimo Muurinen, expert på öppna data och crowdsourcing, och Lari Karreinen, ordförande för Institutet för deliberativ demokrati, föreslår nya former av delaktighet och crowdsourcing av beslutsfattandet som lösningar på demokratin utmaningar. Tredje avsnittet slutar med

Kai Alhanens inlägg om hur samhället genom dialog kan åstadkomma bra beslut som åtnjuter medborgarnas förtroende. Alhanen är forskare, utbildare och handledare vid Aretai Oy.

Fjärde avsnittet i pamfletten sammanfattar bidraget från jubileumsårets demokratievenemang, diskussioner, inlägg och skrifter samt vänder blicken mot demokratins framtid – hur går vi vidare? I slutinlägget gör samarbetspartner till projektet *Diskussioner om den finska demokratins framtid* sin röst hörd. En presentation av alla skribenter finns i slutet av pamfletten.

1. Hur ser den finländska demokratin ut?

100 år av finländskt folkstyre

Niklas Wilhelmsson

Den finländska demokratin är äldre än det självständiga Finland. Finland har bland de första länderna i världen fått åtnjuta en allmän och lika rösträtt. Det första lantdagsvalet förrättades i mars 1907, tio år innan vårt land blev självständigt. Då var Finland ännu ett autonomt storfurstendöme under Ryssland och storfursten hade vetorätt över de lagar som lantdagen stiftade. Den omfattande lantdags- och valreformen 1906 och det första lantdagsvalet som förrättades året därpå innebar en stor förändring i vårt lands politiska historia. Den tidigare ståndsrepresentationen fick vika undan och rätten att välja representanter till lantdagen utvidgades till att gälla hela folket, såväl män som kvinnor. I det första valet skrevs också historia: 19 kvinnor valdes in i den nya lantdagen. På detta sätt blev Finland det första landet i världen med kvinnliga parlamentariker.

Vår representativa demokrati var ända sedan sin födelse en modern föregångare. Finlands grundlag gav genast i början av självständigheten uttryck för en demokratisk rättsstatsmodell. De viktigaste beståndsdelarna i modellen är grundläggande fri- och rättigheter och demokrati, dvs. folkstyre. Enligt regeringsformen från 1919 gällde bestämmelsen att ”statsmakten i Finland tillkommer folket, som företräds av riksdagen”. Finland beviljade som första i världen också kvinnorna fullständiga politiska rättigheter. Val grundade sig på allmän och lika rösträtt. Jämlikhet och kvinnornas starka ställning har hört till de absoluta styrkorna i vårt samhälle. De har på ett betydande sätt också bidragit till vår nationella enhetlighet och välfärdssamhällets uppkomst.

Medborgarorganisationerna har genom historien spelat en viktig roll i det finländska samhället och Finland har även kallats organisationernas förlovade land. Välfärdsstatens framväxt på 1960-talet knöt samhällsaktiviteten närmare staten och på 1970-talet blev verksamheten allt mer systematisk. Organisationerna har av tradition haft en stark position i den politiska kulturen i Finland, där beslutsfattandet i hög grad baserat sig på strävan efter konsensus i breda regeringskoalitioner och en stark korporativism (Kantola 2015).

Mångsidigare rätt till inflytande

Rätten till inflytande har under Finlands självständighetstid blivit mångsidigare och det politiska systemet har förändrats från presidentialism mot parlamentarism. Genom lagar som reglerar medborgarnas delaktighet och påverkan har man strävat efter att skapa möjligheter för medborgarna och uppmuntra dem till allt mångsidigare deltagande. Målet är att erbjuda medborgarna allt bättre förutsättningar för växelverkan med beslutsfattare och tjänstemän inom förvaltningens olika nivåer.

Finlands demokratiska system baserade sig till en början framför allt på en representativ demokrati och en stark presidentinstitution. Regeringsformen från 1919 gav presidenten betydande maktbefogenheter. Ett av de viktigaste innehållsliga målen med grundlagsreformen var att stärka de parlamentariska dragen i Finlands konstitution. Detta mål hade samband med strävan att betona riksdagens ställning som det högsta statsorganet och att stärka det parlamentariskt ansvariga statsrådets ställning. Strävan att stärka de parlamentariska dragen konkretiseras exempelvis i bestämmelserna om regeringsbildning och i reformen av det beslutsförfarande som gäller republikens president och det utrikespolitiska beslutsfattandet, liksom även i det sätt på vilket förutsättningarna för riksdagens verksamhet utvecklades. Presidentens maktbefogenheter kringkars år 2000 och ytterligare en gång 2012. Man kan således säga att Finland övergick från en presidentstyrd demokrati till parlamentarisk demokrati på cirka tjugo år.

I förarbetet för den nya grundlagen (731/1999) som trädde i kraft 2000 betonades att all utövning av offentlig makt ska bygga på demokratisk grund. Därför har exempelvis den kommunala självstyrelsen en väsentlig betydelse för förverkligandet av demokratin. I grundlagen infördes också en bestämmelse om innehållet i demokratin, enligt vilken det "till demokratin hör att den enskilde har rätt att ta del i och påverka samhällets och livsmiljöns utveckling". Denna bestämmelse har ett nära samband med bestämmelserna i grundlagen om att det allmänna ska främja den enskildes möjligheter att delta och påverka.

Grundlagen innehåller också element av direkt demokrati. I 53 § i grundlagen finns bestämmelser om rådgivande folkomröstning. På riksnivå har möjligheten till rådgivande folkomröstning hittills använts rätt sparsamt: 1931 förrättades val om förbudslagen och 1994 om EU-medlemskapet.

År 2012 infördes i grundlagen också ett statligt medborgarinitiativ, som redan visat sig fylla sin plats och som ger medborgarna möjlighet att få upp ärenden på riksdagens agenda. Medborgarinitiativ med ett visst innehåll innebär ett initiativ som förutsätter behandling av ett representativt organ. Till grundlagen fogades en bestämmelse om att minst 50 000 röstberättigade medborgare har rätt att lägga fram initiativ för behandling i riksdagen. Dessutom fastställdes det att initiativen ska gälla lagstiftningsfrågor – det kan innebära förslag till en ändring eller upphävande av en gällande lag eller att en helt ny lag ska stiftas. Initiativ kan tas i form av en föreslagen lagtext eller de kan innehålla ett förslag till

regeringen om att lagberedningsåtgärder ska vidtas. Initiativinstitutet definieras mer ingående i en separat lag som trädde i kraft samtidigt med grundlagsreformen den 1 mars 2012. Lagen om medborgarinitiativ har nu varit i kraft drygt fem år. Under denna tid har över 600 medborgarinitiativ väckts, varav 19 har lagts fram för behandling i riksdagen. Webbtjänsten medborgarinitiativ.fi har årligen besökts i genomsnitt 2–3 miljoner gånger. Enligt bedömningar har införandet av medborgarinitiativ varit en lyckad reform. (JM 45/2017)

Kommuninvånarnas möjligheter att delta i beslutsfattandet i sin kommun började utvecklas i Finland på 1970-talet och invånarinitiativet togs i bruk 1976. Det har också gått under benämningen en finländsk demokratisk innovation. Instrumenten för direkt demokrati infördes i kommunallagen 1990 och vid samma tid vann också ungdomsfullmäktige samt råden för personer med funktionsnedsättning och äldreåden insteg. Medborgarråden, kanalerna för webbdeltagande och deltagande budgetering är i sin tur former av medborgardeltagande som etablerats under detta millennium. (Christensen m.fl. 2016)

Kommunallagen definierar kommuninvånarnas rätt till inflytande. De s.k. demokratiparagraferna i den nya kommunallagen (410/2015) började tillämpas i juni 2017. I lagen finns bestämmelser om kommunalval samt fullmäktiges sammansättning och uppgifter, kommuninvånarnas rösträtt, initiativrätt och rätt att ta initiativ till folkomröstning. Bestämmelserna om de medel som står kommunen till buds för att främja invånarnas rätt att delta och påverka har kompletterats och är nu relativt omfattande. I lagen finns dessutom samlat bestämmelserna om organ för påverkan. I och med den nya kommunallagen är kommunen skyldig att tillsätta ungdomsfullmäktige, råd för personer med funktionsnedsättning och äldreåd. Kommunen kan därtill tillsätta delområdesorgan, vars sammansättning och uppgifter fastställs i lagen. Möjligheterna att delta och påverka stöds genom bestämmelser om kommunikation och tillgång till information i det allmänna datanätet samt genom att kommuninvånarnas delaktighet och dess planering lyfts fram som en del av kommunstrategin. För att stärka de förtroendevaldas ställning vid beslutsfattandet har utskotts- och ordförandemodeller tagits upp i lagen. Fullmäktige kan också besluta att ordförandena för organen är förtroendevalda på hel- eller deltid. De förtroendevaldas verksamhetsföretag har förbättrats genom att man utvidgat deras rätt att få ledigt från arbetet för att sköta förtroendeuppdrag.

I den landskapsreform som är under beredning har demokratin setts som en viktig förutsättning för en lyckad reform.

I den landskapsreform som är under beredning har demokratin setts som en viktig förutsättning för en lyckad reform. Landskapen bildar en ny förvaltningsnivå. Helt nya element är landskapsvalet och rätten till inflytande på landskapsnivå. I regeringens proposition med förslag till landskapslag (RP 15/2017) motsvarar rätten till inflytande i huvudsak ovan nämnda rättigheter till inflytande i kommunallagen.

Främjandet av växelverkan mellan medborgare och olika förvaltningsnivåer och ett transparent beslutsfattande förutsätts också i förvaltningslagen (434/2003), lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) och lagen om elektronisk kommunikation i myndigheternas verksamhet (13/2003). En del bestämmelser om medborgarnas rätt till inflytande finns också i annan speciallagstiftning. Exempelvis anges det i markanvändnings- och bygglagen (132/1999) när det gäller planläggning att de som berörs av planen har rätt att delta i bredningen av planen och få information om saken. I ungdomslagen (1285/2016) finns bestämmelser om ungdomars möjligheter att delta.

I praktiken tillämpas både i kommunerna och på riksnivå flera former för deltagande, med hjälp av vilka man kan kartlägga medborgarnas åsikter, samla in och kommentera deras idéer för beslutsfattandet samt uppmuntra till en konstruktiv medborgardiskussion. Dessa metoder är exempelvis olika invånar- och brukarenkäter och brukarråd samt deltagande budgetering. Dessutom har man på riksnivå gjort försök med exempelvis medborgarråd, crowdsourcing, dvs. samplanering på nätet som ett led i lagberedningen, och användning av elektroniska kommenteringskanaler, såsom tjänsten dinåsikt.fi.

Förverkligandet av rätten till inflytande

Enligt internationella jämförande undersökningar hör Finland för närvarande till de bäst fungerande demokratierna i världen. Den parlamentariska demokratin har etablerats och successivt stärkts under vår hundraåriga självständighet. Valsystemet, medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter och förvaltningens verksamhet är i Finland av toppklass. Jämfört med de övriga nordiska länderna klarar sig Finland emellertid rätt svagt inom den politiska delaktighetskulturen. Enligt demokratiindikatorerna har deltagandet i Finland redan en lång tid försvagats och fördelat sig enligt sociala grupper. De största utmaningarna för Finlands representativa demokrati hänför sig till deltagandet och framför allt till de mycket varierande graderna av partiengagemang och valdeltagande mellan olika generationer. I en jämförelse av OECD-länderna har valdeltagandet i de allmänna valen i Finland redan länge legat under genomsnittet. Det faktum att deltagandet systematiskt koncentreras till vissa befolkningsgrupper är problematiskt förutom med tanke på beslutsfattandets legitimitet, dvs. berättigande, eventuellt också med tanke på beslutens utfall – vem som deltar inverkar nämligen på vad som diskuteras och vilken empirisk information som blir hörd vid beslutsfattandet. (JM 15/2014)

Deltagaraktiviteten kan också inverka på det förtroende som beslutsfattandet och de politiska aktörerna åtnjuter och på trovärdigheten för dessa aktörer. En ökande ojämlikhet och polarisering i fråga om delaktigheten kan öka frustrationen, missuppfattningarna och hatretoriken, om man upplever att allas åsikter och erfarenheter inte blir hörda. En nedgång i samhällsdeltagandet och valdeltagandet kan med tiden också leda till ökad tjänstemannamakt. Därför vore det viktigt att alla medborgare skulle finna det meningsfullt att delta

och att vi kunde skapa en genuin och interaktiv dialog mellan medborgare och beslutsfattare.

Vid sidan av oron över valdeltagandet och det politiska engagemanget diskuteras också i allt högre grad förändringarna i sätten att delta. Undersökningar antyder att samhällsaktiviteten eller intresset för samhällsfrågor i sig inte nödvändigtvis har minskat. Deltagandet har ändrat form och påverkan sker allt oftare utanför de traditionella systemen för den representativa demokratin. Framför allt i fråga om de yngre åldersgrupperna har man noterat att motivationen att delta och intresset för politik inte nödvändigtvis i första hand riktar sig till traditionell politisk organisationsverksamhet, utan deltagandet har tagit allt mer skiftande former.

Ovan beskrivna omständigheter har ägnats uppmärksamhet i statsrådets demokratipolitik och saken behandlas också mer ingående i denna pamflett. Statsrådets demokratipolitiska handlingsprogram för 2017–2019 (JM 8/2017) stöder för sin del det utvecklingsarbete genom vilket man försöker hitta nya sätt för politiskt deltagande och en konstruktiv samhällsdiskussion.

Källor

Christensen, Henrik Serup, Jäske Maija, Setälä Maija & Laitinen Elias (2016). *Demokratiska innovationer i Finland – Användning och effekter på lokal och nationell nivå*. Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 56/2016.

Kantola, Anu (2015). *Muuttuuko maan tapa? Miten Suomessa käytetään talouspoliittista valtaa*. Helsinki: Sitra. <http://www.sitra.fi/julkaisu/2015/muuttuuko-maan-tapa>.

JM (2014). *Öppen delaktighet på lika villkor. Statsrådets demokratipolitiska redogörelse 2014*. Utredningar och anvisningar 15/2014. Justitieministeriet.

JM (2017) *Demokratipolitiskt handlingsprogram*. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 8/2017.

JM (2017) *Bedömningspromemoria om förfarandet med medborgarinitiativ 2012–2017*. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 45/2017.

Lagstiftning och regeringspropositioner

Finlands grundlag 731/1999

Förvaltningslagen 434/2003

Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet 621/1999

Kommunallagen 410/2015

Lagen om elektronisk kommunikation i myndigheternas verksamhet 13/2003

Markanvändnings- och bygglagen 32/1999

Ungdomslagen 1285/2016

RP 15/2017

Finland har en fungerande men något haltande demokrati

Sami Borg

De kvantitativa indikatorerna på en fungerande demokrati visar att folkstyret i Finland fungerar relativt bra. Denna slutsats bygger på de indikatorer på demokrati som finns på Finlands valkonsortiums webbplats vaalitutkimus.fi. Största delen av indikatorerna grundar sig på de nationella riksdagsvalsundersökningarna som har genomförts regelbundet av en forskargrupp alltsedan valet 2003.

Den fungerar!

I vilka avseenden fungerar den finländska demokratin när man betraktar folkstyret som helhet? Listan är inte helt kort.

Finland isolerar sig inte utan strävar efter att aktivt bedriva internationellt samarbete för att hitta lösningar på globala problem. Landets politiska system fungerar tämligen bra och förmår i regel producera och verkställa beslut effektivt. Det politiska systemet och dess olika delar fungerar friktionsfritt utan några långvariga funktionella kriser som följd. Regeringarna och deras partipolitiska bas växlar på ett trovärdigt sätt utifrån valresultatet och alla riksdagspartier har fått plats i någon regeringskoalition. Nya partier uppstår och etableras. Medborgarna garanteras ett brett urval av olika påverkansmöjligheter. Rättssystemet fungerar och det förekommer överlag inga kränkningar av de grundläggande rättigheterna.

Också medborgarnas politiska engagemang är i stort sett i sin ordning. Människorna är i regel åtminstone tämligen intresserade av politiken och förhåller sig på ett sunt sätt kritiska till utövarna av den politiska makten. Detta är ofta förknippat med ett förtroende för det politiska systemet och de egna möjligheterna att påverka. Ett rationellt förtroende grundar sig också på ett allmänt socialt förtroende och ett socialt kapital som i Finlands fall är synnerligen starkt i internationell jämförelse.

Den som blir besviken på ett enskilt parti eller en enskild kandidat hittar också rätt enkelt ett annat alternativ för att föra fram sina åsikter vid val. Det ökande antalet rörliga väljare är inte ett värde i sig med tanke på en fungerande demokrati, men det är ett ytterligare bevis på att parti- och valdemokratin fungerar.

Eller gör den det?

Sedan till sämre nyheter. Det är inte direkt så att vi drunknar i dem, men de mest väsentliga nyheterna svider nog en aning. Valdeltagandet i våra allmänna val uppvisar inte en stigande trend, valaktiviteten är låg och skillnaderna i delaktighet ökar mellan de olika befolkningsgrupperna. De nya, unga väljargenerationerna röstar allt mer sällan, och i dessa åldersklasser inverkar utbildningsnivån i högre grad på sannolikheten att rösträtten utövas än i de övriga åldersklasserna.

Rösträtten utövades av endast en femtedel av de personer i åldern 25–34 år som har en utbildning på grundskolenivå i hela landet.

Statistikcentralens statistiska översikt om valaktiviteten i det senaste kommunvalet visar att rösträtten utövades av endast en femtedel av de personer i åldern 25–34 år som har en utbildning på grundskolenivå i hela landet.

Trenden går åt fel håll och kan onekligen vara svår att vända. Unga personer och personer i medelåldern har fjärmats från de olika partierna. Någon rusch inom partiverksamheten, liksom den vi upplevde för några årtionden sedan, finns inte i sikte inom den närmaste framtiden, kanske inte heller senare. Detta påverkar oundvikligen till exempel rekryteringen av nya politiker. Utbudet minskar allt mer. Partierna har förlorat sin funktion som huvudarenor för politisk utbildning och kommunikation. Man lär sig politik, om man överhuvudtaget lär sig, via medierna – eller genom att ställa upp som kandidat eller väljas till en förtroendepost utan någon tidigare erfarenhet.

Allt fler deltar åtminstone inte i val- och partidemokratin utan väljer att följa den från åskådarläktaren, från sidan om. I och med att det blir allt svårare att utveckla val- och partidemokratin, är det mer sannolikt att myndigheterna riktar sina utvecklingsåtgärder till sådant som kan förnyas snabbare. Nya former av delaktighet skapas, vilket självklart är viktigt. Men kommer de nya formerna av delaktighet verkligen att öka antalet deltagare eller kommer deltagandet i allt högre grad att koncentreras till dem som redan är aktiva?

Problemet är inte internet utan användarna

Delaktighetstrenderna påverkar också kunskaperna och åsikterna om politiken, hur politiken följs samt var och hur politiska diskussioner förs. Inom ramen för

den representativa demokratin bedöms de egna eller den egna gruppens ståndpunkter åtminstone i vissa skeden av processen öppet och i en dialogisk process i förhållande till andra aktörers synpunkter. Grupperingar som representerar olika åsikter argumenterar för sina egna ståndpunkter med stöd av rätt klara debattregler, och majoritetens åsikt avgör när man fattar beslut. För att bilda vinnande koalitioner gör grupperingarna klokt i att samordna sina egna ståndpunkter med de övriga gruppernas åsikter.

Olika kanaler för påverkan och diskussion på webben fungerar i bästa fall som utmärkta arenor för politisk debatt, men beklagligt ofta resulterar de också i helt motsatta exempel. På webben kan man framföra sina åsikter utan spärrar genom att publicera dem själv och inte erbjuda andra möjlighet att kommentera. Om man vill delta i olika diskussionsforum kan man ofta göra det helt anonymt. Då man uppträder anonymt minskar ansvarskänslan. Beklagligt ofta slutar diskussioner på webben i osakligt beteende och diskussionskontakten bryts.

Problemet är dock inte internet utan dess användare. Även diskussionsarenorna skiljer sig från varandra. På internet ser man onödigt ofta att debattörerna koncentrerar sig på att kasta fram synpunkter och pikar som inte har något samband med en lösningsorienterad, rationell diskussion. På arenorna och inom beslutsfattandet för den representativa demokratin är det dock ett allmänt mål att hitta lösningar inom all slags verksamhet.

Det är helt befogat att fråga sig var de mest extrema debattörerna på webben har lärt sig sitt undermåliga sätt att diskutera. Använder de helt enkelt sitt normala sätt att tala i samhällsdebatten eller är det fråga om mer eller mindre sporadiska utbrott? Eller har de tagit modell av politikerna eller av samhällsdebatter i medier som funnits före internet?

Sannolikt är det dessutom olika övertramp bland diskussionerna på webben som lättast dyker upp i den allmänna debatten. Man talar om tabloidiseringen av politikens offentlighet: det viktigaste är vem som har den vassaste tungan. Förhoppningsvis kan vi trots den aktuella trenden gestalta och utnyttja de möjligheter som internet erbjuder för att främja demokratin.

Sett ur ett helhetsperspektiv har de nya formerna av delaktighet på webben, såsom kandidattest och medborgarinitiativ, på ett betydande sätt förbättrat informationsutbytet mellan medborgarna och förvaltningen samt väljarna och politikerna.

2. Behovet av en dialog i ett demokratiskt samhälle

Vårt samhälle har en skriande brist på dialog

Janne Kareinen

Samhällsdebatten i Finland är tillspetsad, och intresset för att delta i den är lågt. Många uppger också att de har tröttnat på motsatsförhållandet i debattklimatet så till den grad att de är beredda att hålla sig utanför samhällsdebatten¹. Allt fler upplever också att deras egna möjligheter att påverka i samhället är otillräckliga.

Mot denna bakgrund är det ingen överdrift att säga att demokratin är inne i en kris och att nya delaktighetsformer behövs. När ett av de enklaste sätten att engagera sig i samhället – att diskutera – inte längre känns meningsfullt, är behovet att åtgärda situationen akut.

Omedelbara insatser krävs för att hjälpa upp debattklimatet. Följaktligen håller många aktörer på att utveckla lösningar på problemet. Exempelen i denna artikel är tagna från försök som gjorts runt om i Finland² inom ramen för Sitras koncept Rondpaus. En dialogisk diskussion förbättrar debattklimatet och ger också upphov till nya sätt att göra människorna delaktiga i samhället.

En dialog hjälper oss att förstå varandra och oss själva bättre

En dialog skiljer sig från största delen av metoderna för delaktighet, såsom hörande, medborgarråd eller samutveckling. Syftet med en dialog är inte i regel att uppnå konsensus, utan att få fram olika synvinklar, avancera mot skillnader och tillsammans bygga upp en gemensam förståelse. Detta förändrar människornas sätt att mötas och umgås.

Det viktiga i en dialog är att man blir jämlikt bemött och hörd samt respekterad. I sin bästa form är en dialog ett gemensamt tankearbete där deltagarna bildar sig en gemensam, djupare förståelse om det ämne som de diskuterar.

¹ Tankesmedjan e2

² Webbplatsen för Sitras Rondpaus-projekt: <https://www.sitra.fi/sv/projekt/rondpaus/>

I samband med de Rondpaus-evenemang som ordnades under 2017 instruerades deltagarna, såsom kommuninvånare och representanter för lokalförvaltningen, att följa spelreglerna för konstruktiv debatt. Spelreglerna möjliggör ett bemötande som präglas av jämlikhet och uppskattning. Ingen blir tentad eller beskylld för något. I spelreglerna läggs fokus till exempel på att lyssna på andra, infoga egna kommentarer till andras anföranden på rätt sätt, acceptera olika synvinklar och tala utifrån sin egen erfarenhetsvärld.

Man kan med fördel på olika sätt bjuda in en mycket mångformig grupp av deltagare, både beslutsfattare och människor som inte normalt deltar i den offentliga debatten eller i samhällliga evenemang, till en gemensam diskussion om samhällsrelaterade frågor. Den mångformiga gruppen ger beslutsfattarna en bredare erfarenhet än normalt om lösningsorienterat samarbete som gynnar beslutsfattandet. Invånarna får i sin tur en chans att delta i diskussionerna som jämlika samarbetspartner. För många utgör detta ett unikt tillfälle att som likvärdiga individer möta människor från helt olika erfarenhetsvärldar.

Behovet och viljan finns – var är det som skon klämmer?

Inom den statliga och kommunala förvaltningen verkar man ha kommit till insikt om att medborgarna måste engageras mer i samhället. Det finns emellertid inga fungerande delaktighetsfrämjande metoder som skulle tillämpas på bred front. Tanken bakom det förfarande för hörande som tillämpas i samband med planläggningar är bra, men som praxis leder det dessvärre ändå inte till delaktighet.

En bidragande faktor till detta är säkert olika aktörers misslyckade delaktighetsförsök och delaktighetsförfaranden, som i värsta fall leder till skenbar delaktighet. Man har inte tänkt ut eller kunnat förklara för deltagarna vad man ska göra med den fråga som bearbetats gemensamt eller vad den påverkar. Kanhända saknar man inom förvaltningen också en uppfattning om vad som i praktiken avses med deltagande demokrati. Man ser inte vad som kan uppnås genom delaktighet, och man uppfattar inte heller nödvändigtvis när delaktighetsverksamheten är meningsfull.

I motsats till de tillvägagångssätt som strävar efter konsensus behövs det ingen representativ deltagargrupp i en dialog. Syftet är inte att åstadkomma en representativ behandling av ämnet utan att nå en djupare förståelse om det, och utifrån det exempelvis åstadkomma en bättre beredning eller bättre beslut.

En dialog ger alla som deltar i den och använder dess resultat en djupare förståelse.

I en lyckad dialog fördjupas deltagarnas uppfattning om sig själva och om andra människor.

I en lyckad dialog fördjupas deltagarnas uppfattning om sig själva och om andra människor, och det uppstår en unik upplevelse av hur konstruktivt ett gemensamt tankearbete är. Om det inte finns rum och tillfällen för

denna typ av upplevelser av gemensamt tankearbete uteblir möjligheten att nå en djupare självkänsla och en fullskalig uppfattning av medmänniskornas förmågor.

Vi bör alltså inte stanna upp och lyssna på det ropande och skrikande som den offentliga debatten har kommit att bli. Det finns redan god praxis om utnyttjandet av dialoger, och detta kunnande måste utökas. Att bara beskärma sig över det tillspetsade debattklimatet i samhället är ett tecken på lathet. Nu behöver vi alla aktivera oss – kommunerna, ministerierna, riksdagen, företagen, organisationerna, aktivisterna, skolorna och du.

Vi bygger upp en bättre morgondag tillsammans genom våra handlingar och diskussioner i dag. Dialogfärdigheterna bör utvecklas till en medborgarfärdighet som kan jämföras med att kunna skriva. Det är värt att kämpa för, och arbetet måste påbörjas nu.

Källor

Alhanen, K. 2016. Dialogi Demokratiassa. Gaudeamus.

Tankesmedjan e2. 2016. [Provokaatioita ja vastakkainasetteluja – kuka innostuu, kuka vetäytyy?](#) e2 raportteja 2016.

Kiiski Kataja, E. 2017. [Från svårigheter med demokratin mot framtidens delaktighet.](#) Sitras nätpublikationer.

Rask, M. Raisio, H. och Jäske, M. 2017. [Deliberatiiviset kansalaisfoorumit – kohti uusia avauksia Suomessa.](#)

Algoritmerna är inte nådiga – Facebooks glansbildsvärld och Googles avslöjanden

Olav S. Melin

Digitaliseringen för mycket gott med sig, inte bara teknologiskt utan också sett ur ett demokratiskt perspektiv. Men samtidigt påverkar digitaliseringen oss människor på ett annat sätt, och detta har inte uppmärksammats tillräckligt. Att ständigt vara nåbara och aktiva på sociala medier, att anpassa oss till twitterlogikens krav på snabbhet och korta meddelanden tär på oss. För att inte tala om vad avsaknaden av kroppsspråk och sinnesförmågor från andra människor betyder? Också politiken har anammat den digitala världen och accepterat dess villkor. Kan det vara så att oförmågan att lyssna och reflektera smittat av sig i tilltron till politiken och demokratin?

Gör digitaliseringen oss smartare?

Gör den digitala tekniken oss smartare, eller sporrar den oss att dela med oss av vårt förtroende för lättvindigt? Den här frågan ställde författaren Rachel Botsman inför Nordic Business Forum i Helsingfors i oktober. Frågan var retorisk, till vardags föreläser nämligen Botsman i digital teknik vid Oxfords universitet.

I en digital värld byggs förtroende inte längre på samma sätt som i ett traditionellt samhälle. Det förutsätter inte heller längre institutioner och hierarkier, utan byggs upp och distribueras via digitala nätverk. Digitala nätverksmonopol har blivit distributionskanaler som har enormt inflytande över våra liv.

”Vi litar på system som inte är dugliga för den digitala tidsåldern. Vi måste reflektera över vårt beteende som digitala konsumenter. Med ett klick eller fingersvep lämnar vi ut vår tillitsförmåga till en algoritm”, är Botsmans budskap.

Algoritmer accelererar beteendet. Digitala verktyg kopplar ihop utbud och efterfrågan, skapar nätverk med kritisk massa och därmed nya marknader

på sina plattformar. Varje köphändelse spåras och betygsätts så att användarna gradvis kan bygga upp ett förtroendekapital.

Facebook det ansiktslösa samtalet

En annan paradoxal aspekt på betydelsen av förtroende inom det digitala.

I dag kommunicerar vi mer än någonsin, samtidigt som vi mer sällan möts som människor. Facebook är mediet som gett världen det ansiktslösa samtalet. På både gott och ont. Till det goda må räknas att den moderna tidens gravplats är digital. Minnessidorna på Facebook kan underlätta vårt sorgearbete när en när och kär går bort. Facebook kan fungera som ett slags modernt sorgband. Man kan enkelt berätta om någon har gått bort. Vänner och bekanta har möjlighet att svara med en symbol, som ett hjärta, eller skriva några rader.

På Facebook målar vi upp en tillrättalagd bild av oss själva och våra vänner.

Medan vi på Facebook målar upp en tillrättalagd bild av oss själva och våra vänner är vi desto mer ärliga när vi använder Google. Dataanalytikern och kolumnisten Seth Stephens-Davidowitz hävdar att den lilla sökrutan på skärmen blivit den moderna tidens biktstol.

Avslöjade på Google

På sociala medier visar vi upp vår utsida. För Google blottar vi vårt inre. Det är budskapet i Stephens-Davidowitz fascinerande bok *Everybody lies: Big data, new data, and what the Internet can tell us about who we really are*. Efter att i många år ha vänt och vridit på de stora datamängder som Google, Facebook och andra internetsajter samlar in av sina användare så är det just detta han kommit fram till: alla ljuger.

Människor ljuger om hur mycket de dricker, hur ofta de tränar, vilka böcker de har läst, hur ofta de har sex och vilka de röstar på. De ljuger för vänner, barn och föräldrar, för läkare och chefer, för sina livskamrater och för sig själva. Den enda som de avslöjar sina hemligheter för är Google. Den lilla rektangulära sökrutan på skärmen har blivit den moderna tidens biktstol, den anonyma plats dit vi går med våra bekännelser, dunkla drifter och hemliga begär.

I jämförelse med traditionella mätmetoder har nätets stora datamängder fyra unika styrkor, menar Stephens-Davidowitz. De ger tillgång till nya typer av data, som googlingar och porrsökningar. Dessa är dessutom ärliga data. De visar vad människor faktiskt tänker och gör, inte vad de säger att de tänker och gör. De låter forskare zooma in på små demografiska och geografiska utsnitt av befolkningen. Och de möjliggör snabba, enkla och billiga experiment.

Även om data kan missbrukas av rovlystna algoritmer öppnar de för oanade möjligheter. De stora datamängderna kan lika gärna användas för goda syften. Att samla in data om världens problem är det första steget mot att lösa dem, menar Seth Stephens-Davidowitz.

Eller som Rachel Botsman säger: "Digitala verktyg borde användas för att hjälpa oss fatta kvalitativt bättre beslut".

I fascinationen över det nya och revolutionerande har digitaliseringens avigsidor ägnats mindre uppmärksamhet.

Vart tog det goda samtalet vägen?

Vad händer i det mellanmännsliga rummet när våra blickar aldrig möts? Vad händer i våra relationer? Vad händer med oss när vi har många olika identiteter på nätet? Vem är vi då som människa, utanför nätet?

"Vart har den goda samtalskulturen tagit vägen? undrade biskop Irja Askola träffande i en avskedsintervju inför sin pensionering nyligen.

Eller som Rachel Botsman säger: Digitala verktyg borde användas för att hjälpa oss fatta kvalitativt bättre beslut.

Förtroendet kräver friktion, långsamhet och eftertanke. Och det måste förankras i ett möte människa och människa emellan.

Vart tog det goda samtalet vägen? Den frågan har också en politisk dimension som handlar om det politiska samtalet. Ett faktum är att trögheten är värdefull för en levande demokrati, den har svårt att få livsluft i en digital värld med krav på omedelbar respons.

Den positiva företeelsen att politiker bloggar, twittrar och har en egen Facebook-sida tycks också ha en avigsida. Företeelsen leder till att snabba beslut värderas högre än långsamma i den offentliga retoriken, entydiga budskap får större genomslagskraft än budskap som komplicerar en fråga. Det politiska samtalet ersätts av den politiska megafon-monologen. Därför kan den digitala revolutionen som ofta beskrivs som en demokratisk rörelse, också ses som en motsats till den.

Utan överdrift kan man hävda att det goda samtalet saknats i den finländska politiken under de senaste åren. Det har varit lättare att se en polarisering i debatten, svårare att upptäcka möten och dialog.

Politik på digitaliseringens villkor

Den totala transparensen påtvingar den politiska kommunikationen en tidslighet, som omöjliggör en långsam, långsiktig planering. Digitaliseringen av den politiska debatten har medfört ett "presens-tvång", som gjort politiken andfädd och kortsiktig, menar den sydkoreanske kulturteoretikern Byung-Chul.

Politiken har helt enkelt vänt sig till den digitala världen och accepterat dess villkor.

Kan det vara så att oförmågan att lyssna och reflektera smittat av sig i tilltron till politiken och demokratin? Om så är fallet har också förtroendet för politiken lidit skada.

Kunskapens betydelse accentueras

I så fall ställs också begrepp som information och kunskap i ett nytt ljus. De används synonymt, men i en digital värld accentueras skillnaden mellan de två. Information är tillgänglig på nätet till exempel genom Google, medan kunskap måste förvärfvas genom att ta reda på vad som döljer sig bakom en text. Informationen har ingen avsändare, det verkar vara saken själv som talar. Kunskapen däremot består av lager av sammanhang, ibland motstridiga argument som väcker frågor. Vem har sagt detta, i vilket syfte och under vilka omständigheter?

Vad händer när all kunskap förvandlas till information? När man inte har någon aning om varför det går som det går?

Vad händer när all kunskap förvandlas till information? När man inte har någon aning om varför det går som det går?

När kunskapen och bildningen försvinner, försvinner också sinnet för proportioner. Om följderna av digitaliseringen tar sig sådana uttryck i politiken finns det anledning till eftertanke.

Diskussionsbubblor och ekokammare: var förs den demokratiska dialogen på webben?

Salla-Maaria Laaksonen

Bubblorna i samhällsdebatten har väckt en hel del oro i den offentliga debatten – åtminstone i min egen bubbla. Oron gäller särskilt sociala medier och de diskussionsgemenskaper som uppstår där. Har tekniken, som skulle göra det möjligt för alla medborgare att delta i samhällsdebatten, trots allt stängt in oss i ekokammare där vi ägnar oss åt att ropa i munnen på varandra tillsammans med andra likasinnade?

Initiativet till diskussionen om bubblor ur ett tekniskt perspektiv togs av författaren och aktivisten Eli Pariser (2011) i boken *Filter Bubbles*, där han åskådliggjorde hur olika partianhängare i USA via sökmotorerna får vitt skilda sökresultat på ett och samma sökord. I bakgrunden ligger Googles logik: sökmotorn filtrerar resultaten på basis av tidigare beteende och strävar efter att erbjuda användarna sådant innehåll som med största sannolikhet intresserar dem.

Senare har man förfasat sig över samma fenomen bland annat i fråga om Facebook. En redaktör vid Rundradion skapade sommaren 2016 avsiktligt en falsk, främlingsfientlig profil på Facebook och synliggjorde hur nyhetsflödet inom några månader inneslöts i en hatbubbla. Nyhetsflödet präglas inte av journalistiskt omdöme utan framhäver den sociala aspekten: i flödet syns med största sannolikhet sådant innehåll som användarens kontakter har gillat eller som de har delat och kommenterat.

Diskussionsbubblorna påverkas också av känslor. Läsarna fastnar för och fångas av de mest känslomässiga, deskriptiva artiklarna, som de klickar på och delar. Följaktligen är tjänsternas algoritmer särskilt känsliga för denna typ av fångande känsloladdat innehåll. Det är lättare att frambringa känsloladdat innehåll om flyktingpolitiken än om social- och hälsovårdsreformen. Känslor smittar också av sig via uppdateringar på sociala medier: ett test omfattande flera hundra tusen människor, som utfördes av Facebooks egen forskningsenhet, visade att ju oftare användare exponeras för positivt innehåll, desto positivare uppdateringar lägger de upp. Samma gäller för negativt innehåll.

Vi innesluts i bubblor som beror på teknik och psykologi

Bubblor grundar sig på teknikjättarnas affärslogik, där strävan är att maximera den tid som användaren tillbringar i tjänsterna. Till exempel på Facebook finns flera tusen olika attribut som bestämmer vad systemet ska förmedla i vårt nyhetsflöde – och majoriteten av användarna är helt omedvetna om detta. Däremot konstruerar användarna olika kreativa sociala motiveringar för varför de inte får del av vissa innehåll.

Bubblorna beror dock inte enbart på tekniken. Inom den socialpsykologiska forskningen har man sedan länge analyserat hur den sociala identiteten formas och vilken betydelse grupper har i människans liv. Olika test ger vid handen att åsikterna i grupper efterhand börjar likna de övriga gruppmedlemmarnas synsätt, och gruppen börjar favorisera den egna gruppen på bekostnad av andra grupper. På grund av grupp effekten är det också svårt att i offentligheten uttrycka avvikande åsikter.

Dessutom tenderar vi ofta att fatta tycke för sådana impulser som vi regelbundet utsätts för. När vi läser samma innehåll och åsikter upprepade gånger börjar de te sig normala och acceptabla. Detta är ett psykologiskt fenomen som kallas exponeringseffekt och konfirmeringsbias (*mere-exposure effect/confirmation bias*). På grund av denna typ av snedvridningar favoriserar vi sådana synvinklar och ämnen som vi allt som oftast exponeras för i vårt eget nyhetsflöde.

Bubblor är således ett naturligt fenomen, men det är uppenbart att kommunikationstekniken präglas av egenskaper som uppmuntrar detta för människan naturliga beteende. Tjänsterna i de sociala medierna möjliggör att likasinnade människor hamnar i separata ekokammare, där de delar felaktiga påståenden till varandra, även utanför den egna bekantskapskretsen. I vårt forskningsprojekt har vi analyserat de interna diskussionerna i grupper med motsatta åsikter om invandring, och den ensidiga världsbild som råder inom dessa grupper är skrämmande.

Det kan i praktiken vara besvärligt att ta sig ur en bubbla. Det är visserligen teoretiskt möjligt att i informationsflödet leta fram åsikter utifrån ett brett spektrum, jämföra dem och selektivt bilda sig en egen uppfattning utifrån dem. I praktiken handlar vi människor dock inte så här, utan vi nöjer oss med de första resultaten som tekniken erbjuder. Oroväckande är också att tekniken betraktas som en objektiv aktör. I enkäterna är tilltron till sökmotorernas objektivitet synnerligen hög och överträffar med besked tilltron till de traditionella medierna.

Algoritmer uppstår inte ur tomma intet

Trots hotbilderna är det farligt att frossa i alltför skrämmande scenarier om bubblor och deras uppkomst. Då finns det en risk att all debatt som förs på webben automatiskt banaliseras till värdelöst kivande i bubblor som drivs

på av tekniken. I själva verket förs det också många sakliga politiska diskussioner på webben, och diskussioner där man funderar på medborgarskapet i vardagen och för fram sådant som oroar befolkningen. Bubblor eller algoritmer gör dem inte mindre verkliga eller betydelsefulla. Tekniken är inte en lösryckt del av samhället och kommer inte att utmyнна i en abrupt omvälvning av samhället, även om vi gärna hävdar det och därmed skjuter över en del av ansvaret på den ansiktslösa tekniken.

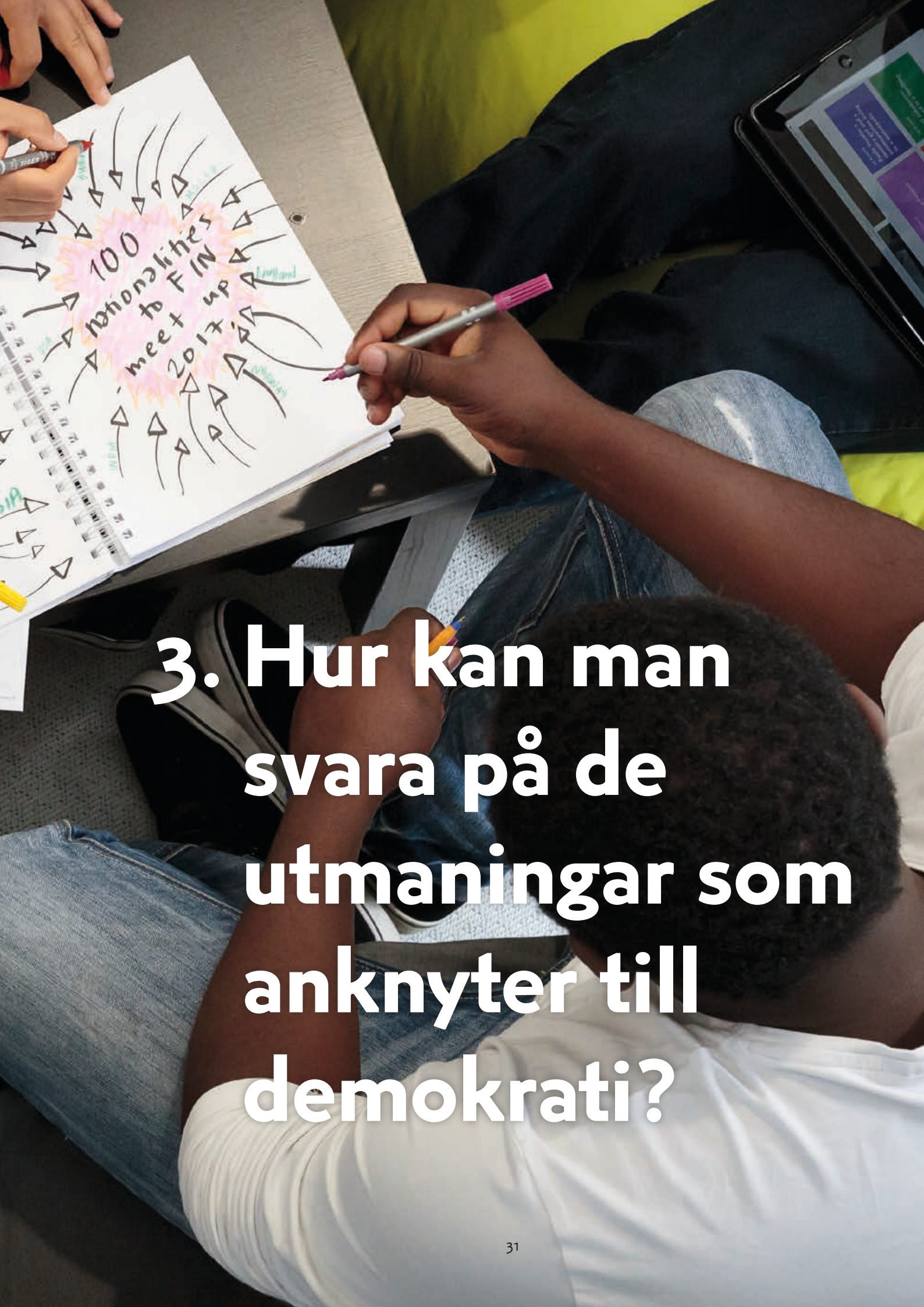
I stället för att skrämna upp människor med algoritmer och bubblor bör vi förkovra oss i deras hybrida karaktär.

I stället för att skrämna upp människor med algoritmer och bubblor bör vi förkovra oss i deras hybrida karaktär: algoritmer är precis lika bra som vi människor. Människornas funktionssätt, snedvridningar och felaktiga uppfattningar överförs på algoritmer genom antingen inprogrammering eller maskininläring. Sökmotorer och nyhetsflöden filtrerar innehållet enligt antaganden om användarnas preferenser som baserar sig på deras tidigare beteende på webben. Tekniken åstadkommer ekokammare eftersom människan i sociala sammanhang

helst väljer att samverka inom sin egen referensgrupp. Algoritmen för arbetsökning diskriminerar mörkhyade eftersom denna beteendemodell lärts in från tidigare material. Intelligent robotar måste avlägsnas från etern eftersom de inom loppet av en dag tillägnar sig rasistiskt hatbeteende genom att följa andra på Twitter.

I stället för att förfasa oss över bubblor och algoritmer måste vi lära oss att uttyda algoritmerna, så att vi bättre förstår hur det offentliga livet är uppbyggt som ett socialt-tekniskt system och hur vi själva kan påverka det. Det är alltså viktigt att vi förhåller oss kritiskt till innehåll och källor. Användaren bör inse att inte heller sökmotorerna är objektiva och att all information bör kontrolleras mot många olika källor. Man kan utmana sina egna fördomar genom att med jämna mellanrum avsiktligt söka sig till diskussioner inom andra sociala grupper. För detta ändamål erbjuder tekniken bättre möjligheter än pappersmedierna.

3. Hur kan man svara på de utmaningar som anknyter till demokrati?

Statsrådet främjar deltagardemokrati

Liisa Männistö & Niklas Wilhelmsson

Vid sidan av de traditionella formerna av deltagande uppkommer det hela tiden nya, inofficiella former av medborgarlig aktivitet som sker i olika slags nätverk. Informationssamhällets utveckling ger upphov till nya kanaler och större plattformar för deltagande. Genom att direktdemokrati ges mer rum vid sidan av representativ demokrati öppnas nya möjligheter till deltagande till exempel i kommunalt beslutsfattande. Dessutom kan de mer mångsidiga möjligheterna till deltagande i bästa fall även ge demokratin en vitalitetsinjektion.

Statsrådets demokratipolitik

Enligt grundlagen ska det allmänna aktivt främja medborgarnas möjligheter till delaktighet i samhället. Det allmänna har enligt grundlagen ett omfattande ansvar för att främja de grundläggande fri- och rättigheterna. I och med att skillnaderna mellan olika befolkningsgrupper i fråga om hur de engagerar sig i det politiska systemet och deltar i politiken tydligt har ökat under de senaste decennierna, har statens demokratipolitiska utmaningar kring verkställigheten av grundlagen blivit större än tidigare.

Statsrådet har med sin demokratipolitik velat svara på de nya utmaningar som demokratin ställs inför. Målet med demokratipolitiken är att beslutsfattandet ska grunda sig på omfattande och jämlikt medborgardeltagande. Det viktigaste är att utveckla nya sätt för medborgare att delta och påverka samt att öka förvaltningens öppenhet och växelverkan med intressenter och medborgare samt att främja en fungerande representativ demokrati.

Statsrådet kan främja demokratin och tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna bland annat genom att utveckla lagstiftningen och ta fram olika slags rekommendationer och riktlinjer. Praktiska åtgärder, förhållningssättet till delaktighet och främjandet av möjligheter till påverkan kan anses vara viktiga förutsättningar för utvecklandet av demokratin, ibland till och med viktigare än den juridiska regleringen. Ministerierna kan även påverka demokratis funktionsmöjligheter genom resursstyrning.

I Finland har man under det senaste decenniet aktivt utvecklat förutsättningarna för deltagande både i Finland och internationellt. En modern förvaltning förutsetts samarbeta och fungera tillsammans med medborgarna. I Finland började man främja öppen förvaltning och delaktighet i mitten av 1990-talet genom enskilda projekt. I början av 2000-talet hängde detta samman med den omfattande centralförvaltningsreformen och under regeringsperioden 2003–2007 blev det en viktig sektorsövergripande verksamhetsform, som samordnades av politikprogrammet för medborgarinflytande. Under föregående regeringsperioder har regeringen gjort ett principbeslut om främjandet av demokratin i Finland (2010)³ och givit en demokratipolitisk redogörelse (2014)⁴.

I det demokratipolitiska handlingsprogrammet 2017–2019⁵ uppföljs utfallet för de åtgärder som slagits fast i den demokratipolitiska redogörelsen. I programmet fastställs även insatsområdena för Finlands demokratipolitik samt de konkreta målen och åtgärderna för innevarande regeringsperiod. I handlingsprogrammet granskas även olika myndigheters roll i tryggandet av medborgarnas möjligheter att delta och påverka. Handlingsprogrammets viktigaste insatsområden är jämlika deltagandemöjligheter och nya sätt att delta samt verksamhetsomgivningen och diskussionsklimatet i samhället. I handlingsprogrammet ingår nästan fyrtio projekt som genomförs av olika ministerier i samarbete med andra aktörer inom den offentliga förvaltningen och medborgarsamhället.

Likabehandling och nya former av deltagande

För att främja valdeltagandet har valcykeln utvecklats och man har ökat insatserna för valinformation. Som bäst bereds möjligheten att poströsta för finländare som vistas utomlands, landskapsval och utreds möjligheterna att införa röstande via Internet.

Statsrådet har utvecklat nya direkta deltagande kanaler så som medborgarinitiativ och kommunala initiativ. De av justitieministeriet utvecklade digitala kanalerna medborgarinitiv.fi och invanarinitiv.fi har tagits väl emot av medborgarna och har redan visat att de behövs.

I revideringen av kommunallagen har man försökt förstärka kommuninvånarnas delaktighet och den kommunala demokratin samtidigt som verksamhetsmiljön är i förändring. I beredningen av ladskapslagen har man försökt trygga invånarnas möjligheter att delta och påverka beslutsfattningen på landskapsnivå.

³ [Statsrådets principbeslut om främjandet av demokratin i Finland](#).
Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 17/2010.

⁴ Öppen delaktighet på lika villkor. Statsrådets demokratipolitiska redogörelse 2014.
Justitieministeriets utredningar och anvisningar 14/2014

⁵ Demokratipolitiskt handlingsprogram. Justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 7/2017.

Projekten för öppen förvaltning och samråd främjar det i regeringsprogrammet fastställda målet att stärka kunskapsbaserat beslutsfattande och öppenhet i förvaltningen. Genom projekten utvecklas bland annat samråd vid lagberedning samt interaktiv beredning av beslut vid ministerierna och andra allmännyttiga organisationer. Målet är också att främja samarbetet mellan olika förvaltningsområden i samband med lagberedning. I anknytning till samråd används

Ett särskilt mål är att olika befolkningsgrupper ska kunna göra sin röst hörd under olika skeden av lagberedningen.

och utvecklas digitala kanaler för deltagande samt e-tjänster, såsom dinåsikt.fi och utlåtande.fi. Justitieministeriet samordnar verksamheten i Projekt-klinik som bistår lagberedarna vid lagberedning och samarbete med intressenter. Ett särskilt mål är att olika befolkningsgrupper ska kunna göra sin röst hörd under olika skeden av lagberedningen. Finland har anslutit sig till det globala öppenhetsinitiativet Open Government Partnership⁶ som arbetar för transparens, resultat och ansvarsskyldighet inom förvaltning.

Demokratifostran och människorättsfostran har en viktig roll för en fungerande demokrati. De nya läroplanerna för grundläggande undervisning och gymnasiet och uppbyggnaden av alla yrkesmässiga grundexamina eftersträvar att mångsidigt främja förverkligandet av demokratifostran på alla utbildningsstadier. Samtidigt tillför den nya kommunallagen och ungdomslagen bättre deltagande- och påverkningsmöjligheter för unga.

Fungerande demokrati förutsätter tillit

Ett av målen för jubileumsåret Finland 100 är att framhäva behovet av en dialog som en grundläggande förutsättning för en fungerande demokrati. Speciellt intressanta åtgärder ur detta perspektiv är initiativen för att utveckla en öppen förvaltning och samråd vid lagberedningen, öka interaktiv beredning och skapa ett bättre debattklimat i samhället.

Samhällsmiljön och debattklimatet i samhället är avgörande för en fungerande demokrati. Detta undergräver känslan av tillit och trygghet. Därför är det viktigt öka delaktigheten och interaktionen samt stärka människors kunskapsbas och förmåga att sätta sig in i någon annans ställning. Finland är allt mer kopplat till en global omvärld. Att stärka demokratin och främja god förvaltning ingår i de globala målen för hållbar utveckling⁷.

⁶ Open Government Partnership på <https://www.opengovpartnership.org/about/about-ogp>

⁷ Agenda 2030 på utrikesministeriets webbplats på <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=49313&contentlan=3&culture=sv-FI>

Det allmänna har i uppgift att säkerställa förverkligandet av en rättsstat, demokrati och de mänskliga rättigheterna samt främja tillit och medborgarnas inbördes respekt för varandra. Därför ska projekten i det demokratipolitiska handlingsprogrammet främja en omvärld som bygger på tillit och ett gott debattklimat. Uppnåendet av detta mål främjas till exempel genom att kommuners ungdomsväsende och lärare erbjuds utbildning och ekonomiskt stöd. Bland annat biblioteken ordnar verksamhet för att främja kulturell inkludering av invandrare. Utvecklingsarbetet i fråga om demokrati följs upp inom den globala omvärldsramen.

Det demokratipolitiska handlingsprogrammet stöder på ett utmärkt sätt det av justitieministeriet samordnade Finland 100-samarbetsprojektet för att hitta nya former för en konstruktiv samhällsdebatt. Projektets motto är ett utmärkt rättesnöre för interaktivitet vid all slags beredning och beslutsfattande: *Låt oss tala tillsammans för att göra Finland bättre! Lyssna. Begrunda. Diskutera.*

Digitalt infödda och demokrati

Kimmo Elo

Begreppet digitalt infödd har i dag en egen, etablerad plats i det vardagliga språkbruket. Begreppets upphovsman är Marc Prensky, som redan 2001 använde begreppet (digital natives) under ett föredrag för att beskriva hur digitala uppväxtmiljöer – dvs. digital socialisation – påverkar vår inläring och vårt sätt att tänka. Under samma föredrag använde Prensky också ett annat begrepp som inte fått lika stor uppmärksamhet, nämligen digitala immigranter (digital immigrants). Med det avsåg Prensky personer som inte vuxit upp i ett digitalt samhälle, men som under sin levnad ändå har börjat – eller varit tvungna att börja – använda den nya digitala teknologin. Enligt Prensky undanröjer detta ändå inte den grundläggande motsättningen mellan de båda grupperna i fråga om tankesätt och kognitiv förmåga, vilken kulminerar i utbildningssystemet. Kort sagt: enligt Prensky lär sig och fungerar digitalt infödda individer på ett annat sätt än vad det ”system” som omger dem och som har byggts upp av digitala immigranter förutsätter.

Samhällsaktivitet utgör demokratins kärna även i den digitala tidsåldern

Enligt filosof Hannah Arendt är hörnstenen i demokrati *vita activa*. Begreppet finns inbäddat i begreppet aktiv medborgare, som anses vara ett ideal och utgöra grunden för demokrati. Via samhällsaktivitet förmedlas medborgarnas förväntningar och bekymmer, intressen och rädslor till det offentliga rummet. Det demokratiska systemets grundläggande uppgift är att se till att det finns förutsättningar för att fatta bra beslut i samhället. Den stora paradoxen vid digitaliseringen av samhället är att även om den moderna kommunikationsteknologin erbjuder ett globalt forum för olika åsikter innebär internets anarkistiska grundkaraktär också att debatter går förlorade och förs i bubblor. Ur demokratins synvinkel behöver även det digitala samhället förmedlande mekanismer och strukturer, via vilka det virtuella livet kan kanaliseras till handlingar och beslut i vardagen. På nätet kan man enkelt ge sitt stöd till många bra projekt, samtidigt som man kan intala sig själv att någon annan ansvarar för att projekten verkligen genomförs.

Som system har demokratin överlevt många kriser, och jag tror att demokratin även i den digitala tidsåldern är det minst dåliga politiska systemet. Kärnan i demokratin utgörs dock av medborgarnas konkreta aktivitet i samhället. Att öka förståelsen för detta måste vara målet för den demokratiska fostran i skolorna även i den digitala tidsåldern. Här är konkreta exempel bäst. Man kan "gilla" större trivsel i sitt eget bostadsområde på nätet, men om ingen greppar krattan och borsten kommer inte skräpet att försvinna.

Demokratisk fostran ger experter på kritiskt tänkande

År 2014 godkände Utbildningsstyrelsen de nya grunderna för läroplanen, som stegvis införs i den grundläggande undervisningen i Finland åren 2016–2019. Prenskey hade säkert blivit glad över dessa grunder eftersom digitalismen har inkluderats i dem både som uppväxtmiljö, som ett undervisningstekniskt redskap och som ett didaktiskt och pedagogiskt koncept. Förutom regeringens berömda digitala språng, som verkar synnerligen tekniskt, förefaller det ambitiösa målet att vara en mer omfattande digital socialisation. Detta bredare socialisationsmål är kopplat till läroplanens mål att främja välfärden, demokratin och elevernas utveckling till aktiva medborgare genom att beakta de förändringar som den teknologiska utvecklingen i samhället har medfört.

Ett centralt mål för skolornas demokratiska fostran har varit att lära ut medborgarkunskaper och medborgarfärdigheter. Detta mål är helt oberoende av i vilken grad samhället har digitaliserats. Jag vågar ändå påstå att man redan i lågstadiet

Man måste redan i lågstadiet börja lära ut kritiskt tänkande.

måste börja lära ut kritiskt tänkande i ett samhälle där den sociala interaktionen individualiseras, splittras och fragmenteras så att den sker på nätet och där tillgången till information är större än kanske någonsin tidigare. Foucaults idé om att kunskap och makt är sammanflätade är på inget sätt *passé* i det virtuella samhället, snarare tvärtom. Att "fråga Google", men framför allt att se Googles svar som "fakta" ger makten åt dem som producerar informationen på nätet.

Förbättrade baskunskaper förhindrar bubblor

I många undersökningar, även mina egna, har det noterats en positiv korrelation mellan människors samhälleliga kunskaper, intresse och önskan att delta. Intresse skapar en vilja att ta reda på mer, men vanligen ger ökad kunskap också en bättre helhetsbild av saker och ting. Detta bör dock förenas med en allt större erfarenhet av de egna möjligheterna att påverka. Om barn och unga får höra att de är "för unga" för att delta uppfostras de till att inte bli delaktiga. Redan i lågstadiet kan man sporra ett positivt deltagande genom att involvera barnen i sådant som motsvarar deras kognitiva förmåga och upplevelsevärld.

Särskilt viktigt är det att förbättra baskunskaperna eftersom de krävs för att ny information ska kunna få relevans, sättas i en kontext och värderas samt vid behov processas till nya kunskaper. Om vi vill förhindra att det uppstår "bubblor" i det digitala samhället måste grundskolan fokusera på att bygga upp baskunskaperna, redan av den anledningen att grundskolan är den enda platsen för socialisation där hela åldersklassen kan nås och där man kan jämföra ut och rätta till de skillnader som olika sociala bakgrunder ger upphov till. Bubblor kan naturligtvis inte förhindras helt i ett digitalt samhälle där enskilda individer kanske har bättre möjligheter än någonsin tidigare att undvika all slags bildande förmedling av information. I skolorna bör man dock inte skygga för en kultur av positivt tvång, där barn och unga utmanas att agera enligt demokratis spelregler. För somliga kan en sådan verksamhetskultur vara en ny – och positiv – upplevelse, ur vilken det första späda skottet till ett aktivt medborgarskap kan börja spira.

Jämsides med den individuella frihet som frodas på nätet – och även mer allmänt i vårt samhälle – bör skolorna framhålla betydelsen av individernas ansvar för att värna om demokratin och fungera som aktiva samhällsmedlemmar. Detta skulle kanske kunna förklaras för de digitalt infödda genom att jämföra demokratin med förhållandet mellan datorns eller mobiltelefonens operativsystem och dess tillämpningsprogram. Genom digitaliseringen får vi tillgång till helt nya tillämpningsprogram, användargränssnitt och applikationer, som kan bidra till att vår praktiska erfarenhet av demokrati förbättras. De är emellertid alla helt oanvändbara om operativsystemet – dvs. demokratin och de strukturer som krävs – inte fungerar, eller om batteriet – dvs. de aktiva medborgarna – är tomt.

Demokratin är inte inne i en kris – den behöver bara uppdateras

Mikko Värttö, Raimo Muurinen & Lari Karreinen

Inom den samhällsvetenskapliga forskningen och den politiska filosofin har man under de senaste decennierna betonat betydelsen av offentlig debatt och offentlig deliberation. Offentligheten betraktas som en arena via vilken medborgarnas åsikt kanaliseras till beslutsfattandet. I en ideal situation bidrar den offentliga debatten till att förbättra beslutsfattandets kvalitet samtidigt som den legitimerar de beslut som fattats. En demokrati som bygger på en sådan offentlig debatt och deliberation kallas ofta för deliberativ demokrati. Samtidigt har det under de senaste åren diskuterats en hel del kring de s.k. bubblor som uppstått inom den offentliga debatten och som i praktiken innebär att likasinnade distanserar sig från dem som är av annan åsikt. Politikforskarna är oroad över att den fragmenterade offentligheten kanske inte längre förmedlar medborgarnas åsikt på ett idealiskt sätt.

I grunden handlar det om att lyssna, förstå och respektera

Bubbelfenomenet kan ses som ett uttryck för baksidan av begreppet liten allmänhet, som används av teoretikerna inom deliberativ demokrati. Med uttrycket liten allmänhet avser man en viss grupp eller ett visst sampel medborgare som har en gemensam fråga som fästpunkt. De tidigaste verksamhetsformerna för deliberativ demokrati har bestått av diverse medborgarforum, såsom medborgarråd, som t.ex. för en specifik stadsdel begrundar och från fall till fall även beslutar om frågor som ligger medborgarna nära om hjärtat.

Medborgarforumen för olika människor samman för att behandla gemensamma frågor. Hörnstenarna i dessa forum är att lyssna, förstå och respektera. Verksamhetsförutsättningarna för dessa forum säkerställs av facilitatorer, som har till uppgift att skapa en trygg plattform för deltagarna där de kan föra fram sina

egna synpunkter. Då fungerande förutsättningar för en god växelverkan skapas leder det ofta till att människorna får en större förståelse för varandra och eventuella problem med större sannolikhet kan lösas.

Ger man begreppet deliberativ demokrati en bredare definition kan man konstatera att olika former av denna typ av demokrati redan tillämpas i stor utsträckning. Exempelvis Tammerfors stad har flera etablerade forum som koncentrerar sig på olika frågor, såsom barn, unga, invandrare, seniorer och idrott. Många städer tillämpar i stor omfattning olika former av invånardelaktighet i olika stadsdelar. Även många kommuner har provat på att tillsätta olika kommunalråd som koncentrerar sig på enskilda frågor.

Massbaserad problemlösning i beslutsfattandet

Förutom diskussioner ansikte mot ansikte har det skapats många nya sätt att delta i beslutsfattandet via webben. Möjligheten att delta är ofta öppen för alla, och från fall till fall kan deltagandet vara helt offentligt. När en liten uppgift och en begränsad roll har reserverats för en deltagare och målet är att få stora mängder input kan man tala om massbaserad problemlösning. Om kriterierna för offentlighet och deltagarnas inbördes växelverkan samtidigt uppfylls kan massbaserad problemlösning inom beslutsfattandet samtidigt också ha vissa drag av deliberativ demokrati.

Exempelvis justitieministeriet erbjöd medborgarna möjlighet att delta i bedömningen av och idékläckningen kring lagen om bostadsaktiebolag på en särskild

plattform för massbaserad problemlösning, som gjorde det lättare för deltagarna att diskutera sinsemellan. Det lagberedarna märkte var att deltagare som inte kände varandra helt frivilligt hjälpte varandra att lösa olika problem. Motsvarande metoder har prövats också i beredningen av terrängtrafiklagen och utarbetandet av framtidsredogörelsen. Möjligheterna till välorganiserad digital delaktighet når redan hundratals eller t.o.m. tusentals medborgare.

Ett positivt faktum är framför allt att de former av digital delaktighet som organiserats av myndigheterna åtminstone inte tills vidare har fått några nämnvärda negativa följder.

Möjligheterna till välorganiserad digital delaktighet når redan hundratals eller t.o.m. tusentals medborgare.

Allmänhetens åsikt kanaliseras kontinuerligt till beslutsfattandet

En av de viktigaste nya delaktighetsformerna är institutionen för medborgarinitiativ, där medborgarna själva får bestämma när de deltar och i vilket ämne. Ett medborgarinitiativ är en kombination av lagstiftning som stödjer en lägre hierarki för maktutövning, en tekniskt fungerande plattform, ett koncept och användargränssnitt som är tillräckligt enkelt för den breda allmänheten samt

ett tills vidare trovärdigt löfte om en möjlighet att kunna påverka agendan för beslutsfattandet.

I framtiden kan också en sammanslagning av olika delaktighetsformer utgöra ett alternativ till de nuvarande delaktighetsmöjligheterna. Bland annat i delstaten Oregon i USA har man positiva erfarenheter av detta. Där tillämpar man ett deliberativt system för bedömning av medborgarinitiativ (*Citizens' Initiative Review, CIR*). I bedömningssystemet för medborgarinitiativ underställs medborgarinitiativen ett medborgarråd som representerar olika befolkningsgrupper. Medborgarrådet sammanställer ett uttalande om initiativet som redogör för rådets ställningstagande till initiativet samt centrala argument som talar för och emot det. Detta ger de övriga medborgarna bättre möjlighet att bedöma om initiativet är värt att understöda.

Kombinationer av massbaserad problemlösning, deliberation och folkomröstning kan erbjuda olika sätt att delta och påverka som lämpar sig för respektive grupp eller medborgares individuella behov och utgångspunkter. Också med tanke på beslutsfattandet bör de centrala informationssystemen stödja den offentliga debatten och erbjuda en öppen kanal för växelverkan. Offentligheten har inte förlorat sin principiella betydelse som diskussionsförmedlare och sammanställare av åsikter som garanti för beslutsfattandets kvalitet och legitimitet. I stället för att satsa hårt på att återställa valdeltagandets förlorade heder borde man koncentrera sig på att förbättra demokratins funktion genom att utveckla metoder för att kontinuerligt kanalisera den offentliga debatten och åsikten till beslutsfattandet – inte bara under val.

Bättre beslut genom dialog

Kai Alhanen

Att få till stånd bra beslut är hopplöst svårt. Svårigheterna ökar när problemen är komplicerade och åsiktsskillnaderna stora. Arbetslöshet, klimatförändring, invandring, hälso- och sjukvårdstjänster, utbildning – detta är alla stora utmaningar i dagens samhälle och meningsskiljaktigheterna är många. Många medborgare anser att det har fattats dåliga beslut i dessa frågor, i den mån man alls har lyckats besluta någonting. De sätt som besluten har fattats på upplevs också ofta som kaotiska, tvivelaktiga och orättvisa. Detta tär på medborgarnas tilltro till det demokratiska beslutsfattandet. Samtidigt ökar frestelsen att ta till odemokratiska lösningar.

Vad kan vi göra åt detta? Hur kan vi förbättra det demokratiska beslutsfattandet i en tid med oerhörda problem? Bra beslut fattas när människor på ett kreativt sätt kan föra samman sina kunskaper och färdigheter för att lösa komplicerade problem. Lika viktigt är det att förstå hur besluten påverkar olika människogrupper både nu och på längre sikt. Man måste också se till att medborgarna uppfattar de sätt som besluten fattas på som tillförlitliga. För allt detta (kreativt samarbete, förståelse av beslutens konsekvenser och tryggnad av medborgarnas förtroende) behövs en skickligt genomförd dialog.

”För att bli förstådd måste du förstå”

En dialog kan kort och kärnfullt definieras som en diskussion som syftar till att öka människornas förståelse. Det handlar alltså inte om att debattera, förhandla eller söka konsensus. Detta behövs visserligen också i en demokrati, men en dialog handlar om något annat. I en dialog strävar man efter ökad förståelse, både av den fråga som behandlas, av andra människor och av sig själv.

För att förstå komplicerade *frågor* i vårt samhälle – t.ex. strukturell arbetslöshet, energilösningar eller organiseringen av hälso- och sjukvårdstjänsterna – krävs det att olika synvinklar förs samman. Det behövs platser där beslutsfattare, myndigheter, experter och vanliga medborgare kan mötas och behandla olika

fenomens orsaker och följder. Det behövs tid så att diskussionerna får ett äkta djup och kan ge upphov till nya kreativa idéer. Det behövs förmåga att föra diskussionen vidare, även när förståelsen har hamnat i en återvändsgränd och spänningarna blir obekväma. Utan de rätta platserna för dialog, tillräckligt med tid och den förmåga som behövs blir dialogerna i värsta fall bara ett spel för gallerierna. Om vi vill ha en verklig dialog måste vi ta dessa förutsättningar på allvar.

För att få till stånd bra beslut krävs det också att vi verkligen förstår *andra* människogrupper och individer, framför allt dem vars livsmiljö avviker från vår egen. Hur människor upplever världen påverkas av många olika faktorer, t.ex. etnisk bakgrund, kön, religion, yrke, samhällsklass och tillgångar. Det finns ingen genväg till andra människors upplevelsevärld. Med hjälp av en dialog kan vi ändå börja förstå vad andra strävar efter och vad som är värdefullt för dem, men också vad de upplever som hotfullt och besvärande.

Det finns ingen genväg till andra människors upplevelsevärld.

Dialogbaserade diskussioner kan också hjälpa oss att förstå oss *själva*. Vi är ofta omedvetna om många av våra egna behov, föreställningar, uppfattningar och slutsatser. Vi blir mer medvetna om dem när vi i lugn och ro får lyssna på en beskrivning av hur andra upplever världen. Det är just andra människors avvikande sätt att uppfatta världen som hjälper oss att få en tydligare bild av oss själva. Det här sker inte av sig själv, utan vi måste helt och hållet hänge oss åt dialogen, oberoende av vilken roll vi har i diskussionen (beslutsfattare, myndighet, expert eller vanlig medborgare). I bästa fall leder dialogen till att alla som deltar gemensamt lär sig av den. Då börjar de beståndsdelar som behövs för att bra och kreativa beslut ska kunna fattas vara på plats.

Dialogen stöder beslutsfattandet – förutsatt att de båda hålls isär!

Förhållandet mellan dialog och beslutsfattande är knutet till en princip som kan verka paradoxal: för att dialogen ska kunna fungera som ett stöd för beslutsfattandet måste de båda hållas klart åtskilda från varandra. Beslutsfattande innebär alltid en strävan efter att påverka andra och diskussionens slutresultat. I värsta fall förstör denna strävan en dialog som syftar till förståelse. De dialogbaserade diskussionerna bör alltså hållas klart åtskilda från den situation där besluten verkligen fattas. På så sätt förblir dialogerna ett forum för fördjupad förståelse och beslutsfattandet förblir tydligt.

Man kan säga att dialog handlar om långsiktig effektivitet. Det lönar sig att satsa på att forma en grund som genererar bra beslut. Det betalar sig – mångfald och på många olika sätt.

A close-up photograph of a person's hands holding several colorful paper flags. The flags are in various colors including yellow, red, green, blue, and black. The person is wearing a multi-colored beaded bracelet on their left wrist. The background is blurred, showing what appears to be a display of more flags or a similar setup.

4. Jubileums- årets bidrag till den finska demokratin

Jubileumsårets bidrag till den finska demokratin – hur går vi vidare?

*Janne Kareinen, Anni Kurunsaari, Liisa Männistö,
Suvi Savolainen, Pekka Timonen & Niklas Wilhelmsson*

Under Finlands jubileumsår har det förts en debatt om demokratin, dess nuläge och framtid. Efter finanskrisen har man talat om en kris för demokratin, vilket väckt mycket debatt både i Finland och globalt. De senaste decennierna har valdeltagandet och medlemskapet i politiska partier minskat i nästan alla västliga demokratier, stödet för populistiska rörelser har ökat och motsättningarna mellan olika befolkningsgrupper har hårdnat. Nya former av demokrati, såsom medborgarinitiativ, medborgarråd och deltagande budgetering, har samtidigt lyfts fram som möjligheter.

Vad har jubileumsårets evenemang, diskussioner, inlägg och skrifter om demokrati gett oss, den finska demokratin och dess framtid?

Kommundemokrati och partnerskap – det är finsk demokrati

Vi måste utveckla demokratin för att slå vakt om ett fungerande, jämlikt och konkurrenskraftigt samhälle. Flera projekt under jubileumsåret har tagit pulsen på den finska demokratin och försökt hitta nya metoder för deltagande och påverkan. Demokratin har djupa rötter i vårt samhälle och Finland 100 har gett oss ett bra tillfälle att fira den finska demokratin och begrunda vilken slags demokrati vi vill leva i under de följande hundra åren.

Demokrativeckorna i mars satte demokratidebatten och den finska demokratin i nuläge tydligt på agendan. Under veckorna ordnades bl.a. medborgarråd, och det publicerades ställningstaganden och studier med anknytning till demokrati. Demokrativeckorna kulminerade i ett festseminarium, där man delade ut justitieministeriets Demokratipris⁸ och finansministeriets Demokratiutmärkelse⁹.

⁸ Mer information om Demokratipriset finns på justitieministeriets webbplats <http://oikeusministerio.fi/sv/uppfoljning-och-framjande1>

⁹ Mer information om Demokratiutmärkelsen finns på finansministeriets webbplats http://vm.fi/hallinnon-avoimuus/avoin-hallinto/demokratiatunnustus-2017?p_p.id=56_INSTANCE_SSKDNE5ODInk&p_p.lifecycle=0&p_p.state=normal&p_p.mode=view&p_p.col.id=column-2&p_p.col.count=1&_56_INSTANCE_SSKDNE5ODInk_languageId=sv_SE

Demokratipriset tilldelas en instans eller aktör inom civilsamhället som främjat demokratin genom sin verksamhet. Demokratiutmärkelsen är ett erkännande från projektet Öppen förvaltning, koordinerat av finansministeriet, till aktörer eller organisationer inom den offentliga förvaltningen som främjat öppenhet. Det genom åren fjärde Demokratipriset och den totalt tredje Demokratiutmärkelsen hade partnerskap som gemensamt tema år 2017.

I slutet av mars fortsatte demokratidebatten i Jyväskylä. Jyväskylä universitet arrangerade ett Finland 100-seminarium där experter från universitetet gav ett samtida forskningsperspektiv på demokratin. Experternas inlägg följdes av en öppen paneldebatt. Synpunkter från olika forskare och demokratiutvecklare finns även i boken *Tulevaisuuden kunta* (Framtidens kommun), som gavs ut i mars. Den har kommit till genom ett samarbete mellan Tammerfors universitet, Finlands Kommunförbund och finansministeriet. I boken skissar över 50 forskare och demokratiutvecklare på framtidens kommun, vilken betydelse kommunerna har nu och vad de utvecklas till i framtiden. Under vårt lands hundraåriga historia har vi utvecklat demokratin och fattat beslut tillsammans, bl.a. i kommunerna.

Kommunernas verksamhet och beslutsfattande samt kommuninvånarnas delaktighet är en central del av den finska demokratin.

Kommunernas verksamhet och beslutsfattande samt kommuninvånarnas delaktighet är en central del av den finska demokratin. Kommuntemat var mycket aktuellt under jubileumsåret bl.a. genom vårens kommunalval. I mars–april lyfte finansministeriet fram den förändrade rollen för framtidens kommun genom en video- och nätinformativkampanj¹⁰ om hur framtidens kommun ser ut, hur den leds och hur man då kan delta och påverka. I mars genomfördes den riksomfattande kampanjen *Allas val*, där man i valpaneler diskuterade mångkulturellt deltagande och lika möjligheter att delta samt tog upp aktuella teman för kommuninvånarna. Kampanjen främjade invånarnas delaktighet och en öppen samhällsdebatt.

Dagens försök skapar framtidens demokrati

Nya metoder för en konstruktiv samhällsdebatt utforskades under året i Sitras *Erätauko* (Rondpaus)-projekt¹¹, där man utvecklar ett nytt koncept för att starta och föra en konstruktiv samhällsdebatt. Konceptet färdigställs i slutet av 2017, då det blir tillgängligt för olika aktörer, såsom skolor, organisationer, kommuner,

¹⁰ Artiklar och videofilmer om framtidens kommun finns på finansministeriets webbplats: http://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/nyt-valitaan-tulevaisuuden-kunnan-paattajat?_101_INSTANCE_AOvUVthvE4u_languageld=sv_SE; http://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tulevaisuuden-kuntaa-rakentamassa?_101_INSTANCE_AOvUVthvE4u_languageld=sv_SE; http://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tulevaisuuden-kunnan-johtaminen-ja-talous?_101_INSTANCE_AOvUVthvE4u_languageld=sv_SE; http://vm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kuntalaisille-tulossa-uusia-osallistumis-ja-vaikuttamismahdollisuuksia?_101_INSTANCE_AOvUVthvE4u_languageld=sv_SE

¹¹ Mer information om Rondpaus-projektet finns på Sitras webbplats <https://www.sitra.fi/sv/projekt/rondpaus/>

landskap och företag. Projektets mål var också att främja debattkulturen och därigenom utveckla samhället och demokratin. Man har bjudit in olika befolkningsgrupper till evenemang för att diskutera samhällsfrågor. Projektets evenemang har stärkt människors delaktighet och tillit samt kunskap om framtids-trender och hur dessa är kopplade till beslutsfattandet.

I maj sökte man nya former för att förverkliga demokratin och samråda med medborgarna då medborgare, beslutsfattare och experter samlades på Framtidens lantdag i Borgå. Där skapades historia: för första gången samlades Finlands regering till ett allmänt sammanträde i statsrådet och överläggningar inför publik. Regeringens överläggningar efter sammanträdet i utskottet för finansiella ärenden och det allmänna sammanträdet handlade om utveckling av den finska demokratin. Medborgarna kunde se statsrådet i aktion under Framtidens lantdag och bekanta sig med det politiska systemet på ett nytt sätt genom de offentliga sammanträdena. Inom ramen för Framtidens lantdag arrangerade Sitra *Demokratiahack*, ett evenemang där multiprofessionella team under två dagar utvecklade lösningar för att stärka demokratin och delaktigheten¹².

Två projekt som lyfte fram den finska demokratis styrkor och framtidsutmaningar samt debattklimatets betydelse var *Demokratins öde*¹³ och *Suomi, sananvapauden kärkimaa – seuraavat 100 vuotta (Finland, yttrandefrihetens föregångsland – de följande 100 åren)*.¹⁴ *Demokratins öde* utforskade genom en essäsamling, medborgarforum och en tv-dokumentär läget för demokratin i dagens Finland och hur man i framtiden garanterar demokratin för alla medborgare. Synpunkter på temat samlades in i en stor opinionsmätning och via medborgarforumen. *Suomi, sananvapauden kärkimaa – seuraavat 100 vuotta* bestod av ett samarbete mellan yrkeshögskolan Haaga-Helia och finländska yrkesjournalister som genom journalistiska metoder och humor lyfte fram betydelsen av ett konstruktivt debattklimat och respekt för yttrandefriheten när vi vill nå gemensamma framgångar.

I oktober arrangerade justitieministeriet ett högnivåseminarium på temat Finland som europeisk rättsstat. Seminariet tog upp rättsstatsprincipens samt de grundläggande och mänskliga rättigheternas centrala roll för demokratin. Rättsstatsprincipen granskades ur nationellt perspektiv liksom ur ett EU-perspektiv.

I november arrangerade tankesmedjan Demos Helsinki ett internationellt seminarium och demokratis framtid (Demokratian kriisi on peruttu?). Seminariet riktade sig till medborgare, aktivister, politiker, forskare och ämbetsmän. Syftet var att samla nationella och internationella exempel på hur nya innovationer

¹² Mer information om Demokratiahack finns på Sitras webbplats <https://www.sitra.fi/sv/nyheter/vinna-ren-pa-demokratiahack-evenemanget-var-en-modell-som-underlattar-organisationers-verksamhet/>

¹³ Mer information om projektet Demokratins öde finns på Finland 100-webbplatsen <http://suomi-finland100.fi/project/demokratian-kohtalo/?lang=sv> och tankesmedjan Magmas webbplats <http://magma.fi/post/2017/9/19/demokratins-ode-bjuder-pa-historisk-analys-och-pa-framtidsvisioner>

¹⁴ Mer information om projektet Suomi, sananvapauden kärkimaa – seuraavat 100 vuotta finns på <http://suomifinland100.fi/project/suomi-sananvapauden-karkimaa-seuraavat-100-vuotta/>

som medborgarråd i städer, deltagande budgetering och artificiell intelligens kan stärka demokratin och på vilka sätt dessa i större omfattning kan testas och drivas vidare i Finland.

Låt oss tala tillsammans för att göra Finland bättre!

Debatten om demokratis framtid fortsatte under hösten i projektet *Diskussioner om den finska demokratis framtid*¹⁵, som koordinerades av justitieministeriet. Syftet var att framhäva behovet av dialog som ett grundvillkor för en fungerande demokrati samt finna nya former för en konstruktiv samhällsdebatt. Projektets slogan var *Låt oss tala tillsammans för att göra Finland bättre! Lyssna. Begrunda. Diskutera.* Huvudmålet var att lyfta fram den finska demokratis styrkor och framtidsutmaningar. Projektet bestod av lokala demokratievenemang, Framtidens frågetimme och en informationskampanj. Under informationskampanjen gjordes bl.a. en serie inlägg i justitieministeriets Finland100-blogg om läget för demokratin, framtidsutmaningarna och lösningarna. De fullständiga blogginläggen har samlats i den föreliggande publikationen. Informationskampanjen innefattade även en kampanj i sociala medier riktad till unga.

De lokala demokratievenemangen utgjorde en Finland 100-diskussionserie.

Demokratievenemangen¹⁶ i olika delar av Finland syftade till att utveckla dialogen i det lokala och nationella beslutsfattandet genom att inkludera och bjuda in medborgare och andra aktörer till diskussioner om aktuella ämnen. Dessa lokala demokratievenemang utgjorde en Finland 100-diskussionsserie med teman som företagsamhet, tillväxt och framsteg, ungas delaktighet och samiska och samisk kultur. Diskussionerna syftade bl.a. till att öka insynen i berednings- och beslutsprocesserna.

Jubileumsårets demokratidebatt, som fylldes av olika projekt, evenemang, publikationer och inlägg, kulminerade i Framtidens frågetimme¹⁷. I slutet av november ordnades Framtidens frågetimme i Lilla parlamentet där allmänheten hade möjlighet att diskutera med ministrarna i regeringen. Evenemanget var tänkt som en testplattform för en konstruktiv samhällsdebatt och ett jämbördigt möte mellan medborgare och beslutsfattare. Frågetimmens teman och frågor hade kommit upp vid de lokala demokratievenemangen. Justitieministeriets samarbetspartner i projektet *Diskussioner om den finska demokratis framtid* var Jubileumsfonden för Finlands självständighet Sitra, statsrådets kansli och finansministeriet.

¹⁵ Mer information om projektet *Diskussioner om den finska demokratis framtid* finns på justitieministeriets webbplats <http://oikeusministerio.fi/sv/diskussioner-om-demokratins-framtid>

¹⁶ Mer information om de lokala demokratievenemangen finns på justitieministeriets webbplats <http://oikeusministerio.fi/sv/aktuellt-i-projektet1>

¹⁷ Mer information om Framtidens frågetimme finns på justitieministeriets webbplats <http://oikeusministerio.fi/sv/framtidens-fragetimme>

Vad blev kvar av jubileumsåret och hur går vi vidare?

Finland är en stabil och fungerande demokrati som i internationella jämförelser placerar sig bland världens främsta demokratier. Folkstyret och rätten att delta är starkt förankrad i vår grundlag och den övriga lagstiftningen. Styrkorna hos den finska demokratin är bl.a. ett starkt civilsamhälle, hög utbildningsnivå, väl fungerande förvaltning, liten korruption och stark jämställdhet. Vi har en lång tradition av öppenhet och samarbetskultur, vilket ger en bra grund för att utveckla vår demokrati så att den kan möta framtidsutmaningarna.

Trots att den finska demokratin står på en stabil grund har vi även skäl till oro. Hos oss har valdeltagandet sjunkit snabbare än i västliga demokratier i genomsnitt. Utanförskap, brist på dialog och egna bubblor är företeelser som ibland sätter tilliten på prov. Statsrådet arbetar för att främja och stärka demokratin så att den fungerar bättre. Men vad bör göras i övrigt och vad har vi lärt oss av jubileumsårets demokratiprojekt?

Under vårens demokrativeckor lyfte Sitra fram olika metoder för en bättre fungerande demokrati och för att föra besluten närmare medborgarna.¹⁸ Den centrala iakttagelsen var att politiken bör övergå från hörande till en genuin diskussion så att både medborgarna och politikerna kan ta del av mer förfinade synpunkter om det ärende som behandlas. Med hjälp av dialog och möten kan vi öka tilliten och skapa samförstånd mellan grupper med olika bakgrund eller värderingar. Samma slutsats har dragits av många skribenter i denna publikation samt i de projekt som har genomförts under jubileumsåret.

När detta skrivs står Finland inför den kanske största administrativa förändringen i sin historia – landskaps- och vårdreformen. Genom reformen får Finland en tredje förvaltningsnivå och samtidigt skapas grunden för en landskapsdemokrati. Den nyligen reviderade kommunallagen och kommunernas nya roll skapar förutsättningar för att stärka närdemokratin. I de kommande landskapen och i framtidens kommuner är det viktigt att kunna dra nytta av jubileumsårets lärdomar om en dialog och diskussion med medborgarna som stöd för beslutsfattandet. Statsförvaltningen bör fortsätta utveckla hörandet och interaktionen som en del av beredningsprocesserna.

Finland kommer att vara ordförandeland i Europarådet hösten 2018 och i Europeiska unionen år 2019. Ordförandeskapen är en ypperlig möjlighet att framhålla vikten av att man utvecklar demokratin och dess villkor nationellt och på europeisk nivå. De är också en lysande möjlighet att sätta en genuin och interaktiv dialog i centrum av demokratin.

¹⁸ Sitras promemoria om framtidens demokrati "Demokratian vaikeuksista kohti tulevaisuuden osallisuutta" finns på <https://www.sitra.fi/artikkelit/12-keinoa-demokratian-vahvistamiseksi/>

Skribenterna

Kai Alhanen, teol.dr, fil.mag., är forskare, utbildare och handledare vid Aretai Oy och chef för DialogiAkademia som verkar i samband med Aretai Oy. Han har skrivit böckerna Dialogi demokratiassa, John Deweyn kokemusfilosofia och Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Hans senaste bok är Demokraattinen perintömme, som han skrivit tillsammans med Tuukka Perhoniemi.

Docent **Sami Borg** är valforskare på högskolan för ledarskap vid Tammerfors universitet. För närvarande arbetar han inom projektet kommunalvalsundersökningen 2017 som finansieras av stiftelsen för kommunal utveckling. Dess huvudrapport utges i början av 2018.

Docent **Kimmo Elo** är universitetslektor vid institutionen för politisk historia vid Helsingfors universitet. Åren 2008–2012 ledde Elo forskningsprojekten "Suomalaisen politiikkatietämys" (finländarnas politiska kunskaper) och "Nuorten politiikka 2009" (de ungas politik 2009), som genomfördes av Åbo universitet. Elo har i sin forskning bl.a. undersökt hemmets betydelse när det gäller att väcka barns och ungdomars samhällsintresse och att förmedla sociopolitisk kunskap.

Janne Kareinen arbetar som sakkunnig på Sitra, där han ansvarar för utarbetandet av konceptet Rondpausen som främjar en konstruktiv samhällsdebatt. Kareinen har omfattande erfarenhet av att starta lokal aktivitet och stödja olika gemenskapers verksamhet. Kareinen är en av pionjärerna för stadsaktivism och frivillig och självstyrd verksamhet i Finland och experterna på dessa frågor.

PM **Lari Karreinen** är ordförande för Institutet för deliberativ demokrati, en lösningsorienterad coach och facilitator. Karreinen vill hitta svar på hur man kan främja en konstruktiv växelverkan i laddade frågor och utnyttja de möjligheter som medskapande ledarskap ger i organisationerna och i samhället.

Anni Kurunsaari studerar statsvetenskap vid institutionen för politik vid Tammerfors universitet. Under hösten 2017 arbetade Kurunsaari som högskolepraktikant vid justitieministeriets enhet för demokrati, språk och grundläggande rättigheter.

Salla-Maaria Laaksonen (PD) forskar i kommunikation och teknologi vid forskningsinstitutet för kommunikation CRC och konsumentforskningscentret vid Helsingfors universitet. Laaksonen är särskilt intresserad av organisationer och ny kommunikationsteknik samt utnyttjandet av kalkyleringsmetoder inom samhällsvetenskaperna. Laaksonen har forskat bland annat om företags rykten, den digitala valöfentligheten och organisering på webben. Följ Laaksonen på webben: @jahapaula. Närmare information: <http://www.iki.fi/jahapaula>.

TM **Olav S. Melin** är ansvarig för samhälls- och medierelationer vid tankesmedjan Magma. Han har varit chefredaktör för Kyrkpressen, Svenska Kyrkans Tidning i Stockholm och finska Kotimaa. Melin har medverkat i Svenska Dagbladet och är kolumnist i Hufvudstadsbladet.

SVM **Raimo Muurinen** är en utvecklare av öppen demokrati som har planerat och genomfört försök med massbaserad problemlösning, öppet beslutsfattande och engagerande budgetering samt nya verksamhetsmodeller. Muurinen har arbetat som sakkunnig vid Open Knowledge Finland bland annat inom projekt som rör kunskapsbaserad ledning och öppen data. Muurinen är styrelsemedlem vid Institutet för deliberativ demokrati.

Liisa Männistö ledde projektet Finland 100 – Diskussioner om den finska demokratis framtid på justitieministeriets enhet för demokrati, språk och grundläggande rättigheter. Hon arbetar på ministeriet med kommunikation och utbildning om demokratinätverkets tjänster samt med expertuppgifter som anknyter till delegationen för medborgarsamhällspolitik och till främjande och samordning av förutsättningarna för frivilligarbete.

Suvi Savolainen är överinspektör vid enheten för kommunutveckling inom kommun- och regionförvaltningsavdelningen vid finansministeriet. Savolainen sköter olika utvecklingsuppgifter som gäller kommunerna och landskapen. Uppgifterna hänför sig till bl.a. utveckling av kommun- och landskapsdemokrati, genomförande av landskapsreformen, kommunernas digitaliserings- och försöksverksamhet samt kommunsammanslagningar.

FM **Pekka Timonen** är ansvarig generalsekreterare för 100-årsjubileet av Finlands självständighet vid statsrådets kansli. Tidigare har Timonen varit bl.a. Nordens största kommunikationsbyrå Kreabs VD i Finland, kulturdirektör vid Helsingfors stad och direktör för Internationella Designstiftelsen. I sina olika uppgifter har Timonen arbetat för att utveckla och främja metoder som utgår från medborgarnas och användarnas behov.

FöM, SVM **Mikko Värttö** arbetar som doktorandforskare inom statslära på högskolan för ledarskap vid Tammerfors universitet. I sin doktorsavhandling undersöker han verksamhetsmodeller för deliberativ demokrati och utvecklar olika kriterier och metoder för bedömningen av dessa. Forskningen finansieras av Arbetarskyddsfonden samt Ella och Georg Ehrnrooths stiftelse. Värttö är styrelsemedlem vid Institutet för deliberativ demokrati.

Niklas Wilhelmsson är konsultativ tjänsteman och ansvarig beredare av demokratipolitiken på justitieministeriets enhet för demokrati, språk och grundläggande rättigheter. Dessutom omfattar hans uppgifter bland annat samordning av statsrådets demokratinätverk samt expertuppgifter i anknytning till kommun- och regionförvaltningsreformen och till delegationen för medborgarsamhällspolitik.

ISBN 978-952-259-666-6 (häft)
ISBN 978-952-259-667-3 (PDF)

